

Bittó István – Egy csallóközi származású magyar miniszterelnök történelmi portréja

Végh Magdaléna

István Bittó – The Historical Portrait of a Hungarian Prime Minister Coming from Csallóköz

Abstract

The paper focuses on a historical figure, István Bittó. The main purpose is to give a detailed picture about Bittó István's life and political career. He came from a Slovakian village, Sárosfa and was the prime minister in the era of dualism. The paper is divided into five parts. The first part deals with István Bittó, his family and vestry-book, as well as his political activities. The history and happenings in the Hungarian parliament during Bittó's presidential years are investigated in the second part. The third part is the central part of the paper, which deals with Bittó's prime ministerial activities presented on the basis of the analysis of diaries from the parliament. The fourth part describes the era of dualism from conciliation to the outbreak of the First World War. The paper also discusses the monuments of István Bittó.

Key words: István Bittó; prime minister; historical personality; political career

Kulcsszavak: Bittó István; történelmi személyiség; életpálya; politikai pálya

Subject-Affiliation in New CEEOL: History – Modern Age – 19th Century

Bevezetés

Munkám egyik ösztönzője az volt, hogy bár Bittó István a csallóközi Sárosfán született, ahol egy kastély és a temetőben emelt sírbolt is emlékeztet rá, mégis a szélesebb közvélemény oly keveset tud róla. Bittó rendkívül gazdag politikai pályával rendelkezik. Ebben a tanulmányban leginkább az ő miniszterelnöki funkciójára összpontosítok, bár nem hagyom figyelmen kívül egyéb tevékenységét sem. Gazdag pályafutása során volt több megye országgyűlési képviselője, különböző bizottságok tagja, az Országgyűlés másodalelnöke, alelnöke, majd elnöke; az Andrássy- és Lónyay-kormányok alatt az igazságügyi miniszter posztját töltötte be; pályája csúcspontján pedig ő volt Magyarország miniszterelnöke. Bár Bittó alig egy évig ült a miniszterelnöki székben, nagyon sok új törvényjavaslat fűződik nevéhez. Miniszterelnöki köszöntő beszédével kezdve felsorolom azokat a törvényeket, melyek az ő miniszterelnöksége alatt születtek (köztük a két legfontosabb a választó-

jogi és a képviselői összeférhetetlenségről szóló törvény). Részletesen elemzem a Bittó-kormány jelentőségét, majd kudarcát és bukását is. Összességében munkám célja bemutatni egy kevésbé ismert, de nagy formátumú politikai egyéniséget, méltánylandó, hogy egy ekkora politikust, aki Magyarország miniszterelnöki székéig jutott, ráadásul egy rendkívül zavaros, nehéz időszakban kormányozta az országot.

Bittó István családja

Bittó István a Pozsony vármegyei Sárosfán született 1822. május 3-án. A római katolikus családi előneve ehhez kapcsolódva: sárosfai és nádasdi. Apja, Bittó Benő a reformkorban hosszabb ideig Pozsony megye alispánja volt. Anyja lidértejedei Nagy Mária. Házasságukból 14 gyermek született, 6 még kicsi korban meghalt (Jónás – Villám 2002, 101–104).

Gyermekeik és az ő házastársaik:

Bittó Kálmán (1820–1897), felesége: beleházi és etrekarcsai Bartal Teréz;

Bittó István József (1822–1903), felesége: Bittó Mária Emília;

Bittó Lajos (1824–1889), felesége: Petőcz Irma;

Bittó Béla (1825);

Bittó Ottília Etelka (1825–1898), férje: Petőcz Vendel;

Bittó Géza (1827);

Bittó Géza (1828);

Bittó Sándor Attila (1829);

Bittó Béni (1830–1911), felesége: beleházi és etrekarcsai Bartal Jozefa;

Bittó Júlia (1831–1899), férje: Imrédy Lipót Antal;

Bittó Kornélia (1833–1909), férje: Jeszenszky József;

Bittó Géza Árpád (1834–1864);

Bittó Mária (1835);

Bittó Mária (1837).¹

A családból négy fiú vállalt közéleti szereplést. A legidősebb testvér, Kálmán, aki Pozsony vármegye főjegyzője, 1867 és 1872 között alispánja, majd országgyűlési képviselője volt. A harmadik fiú, Lajos, aki 1861-től Moson megye főszolgabírája, majd 1867-től alügyésze volt. Béni pedig 1867-től megyei főszolgabíró, majd öt ciklusban megválasztott képviselő volt.

Bittó István felesége, Dulovits Andor özvegye, Bittó Mária Emília (1839. március 13., Arad – 1921. augusztus 9., Budapest) az Arad vármegyei Bittó családból származott. Gyermekek nem született. Bittó István a pesti piaristákhoz járt iskolába, majd jogi tanulmányainak befejezése után, 1842 júniusában ügyvéd lett (Jónás – Villám 2002, 101–104).

¹ *Magyar családtörténeti adattár*. <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=64064>
(Letöltve: 2017.03.01.)

Bittó István anyakönyvi bejegyzése a megkereszteltek anyakönyvében

Az általam felhasznált szakirodalomban, amelyek részben levéltári forrásokra hivatkoznak, Bittó István születési dátumaként leggyakrabban 1822. május 3-a van feltüntetve. A probléma az, hogy a megkereszteltek anyakönyvi kivonata más dátumot közöl, mint a többi általam felhasznált másodlagos forrás.

Az 1822. május 3-i születési dátum tényét megkérdőjelezi az a bejegyzés, amely Sárosfa község római katolikus anyakönyvének, az 1817–1842-es kötetnek a 45. oldalán található, mely Bittó István születését vagy keresztelését 1822. május 2-ára, azaz egy nappal korábbi dátumra teszi. A forrás alapján nem egyértelmű, hogy május 2-a a születés vagy a keresztelés napja, amire az anyakönyv nem utal. A kor jellemzője azonban, hogy a születés és a keresztelés sok esetben azonos napon történik.

Az anyakönyvi bejegyzés a következő adatokat tartalmazza:

Születés és/vagy a keresztelés dátuma: 1822. május 2.

Gyermek neve (INFANS): Stephanus Josephus

Szülők neve (PARENTES): Benjamin Bittó, Mária Nagy

Lakhely (PATRIA): Sárosfa

Keresztszülők neve (PATRINI): Josephus Dietrich, Anna Bera, Ludovicus Bittó, Anna Bera²

Keresztelő pap neve: (MINISTER RELIGIONIS) hiányzik

Az elsődleges forrást vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Bittó István 1822. május 2-án született, és valószínűleg ugyanezen a napon meg is lett keresztelve Sárosfa községben. A másodlagos források (talán elírás következtében?) rossz adatot közölnek.

Bittó István politikai pályafutása:

1848–1849 országgyűlési képviselő

1861 országgyűlési képviselő

1865–1884 országgyűlési képviselő

1869. május 1. – 1870. augusztus 4. képviselőházi másodalelnök

1870. augusztus 4. – 1871. június 10. képviselőházi első alelnök

1871. június 5. – 1872. szeptember 4. igazságügy-miniszter

1872. szeptember 10. – 1874. március 23. a képviselőház elnöke

1874. március 21. – 1875. március 2. miniszterelnök

1899. augusztus 7. – 1903. március 8. főrendiházi tag

Bittó jogi tanulmányainak befejezése után ügyvéd lett. Előbb Moson vármegyében szolgált, ahol 1843. szeptember 4-től tiszteletbeli, 1845. augusztus 26-tól valóságos aljegyző. 1847-ben alszolgabíró lett a Pozsony megyébe tartozó Dunaszerdahelyi járásban, s ugyanakkor Moson vármegye táblabírájának is megválasztották.

² Érdekeség, hogy a többi bejegyzéssel ellentétben két keresztszülő helyett itt négy van feltüntetve és kétszer ugyanaz a név.

1848–1849-ben Dunaszerdahely képviselőjeként részt vett az első népképviseleti országgyűlésen. 1848 végétől a világosi bukásig a Békepárt híve; a kormányt Debrecenbe, Szegedre és Aradra is követte.

A szabadságharc bukása után, 1849-ben Szemere Bertalannal előbb Várnába, majd Isztambulba menekült. Innen Franciaországba emigrált, ahová 1849. október 25-én érkezett. 1851 januárjában Párizsban a gróf Teleki László vezette emigráns-egyesület titkára lett, rövid időt töltött Angliában is.

1851-ben amnesztiát kapott és hazatért Somogy megyébe, ahol 1861-ig visszavonultan gazdálkodott.

1861-ben került vissza a közéletbe. Egy-egy ciklus időtartamára 1865-től Szigetvár, 1869-től Abrudbánya, 1872-től ismét Dunaszerdahely, majd három cikluson át (1875-től 1884-ig) Zurány képviselője. Deák Ferenc szorosabb baráti köréhez tartozva 1861-ben a Felirati Párt, illetve 1865-től 1875. március 1-jéig a Deák-párt tagja. Ekkor a Szabadelvű Párthoz csatlakozott, de hamarosan az ellenzék híve lett. 1878-tól 1880-ig az Egyesült Ellenzék, majd 1881-től 1884-ig a Mérsékelt Ellenzék képviselője.

Bittó a képviselőházban nagyon változatos tisztségeket töltött be. 1869. május 1-je és 1870. augusztus 4-e között képviselőházi másodalelnök. 1870. augusztus 4-től 1871. június 10-ig képviselőházi első alelnök. 1871. június 5-től 1872. szeptember 4-ig előbb az Andrássy-, később a Lónyay-kormányban igazságügyi miniszter. E minőségben ő szervezte meg a királyi bíróságokat, amiért elismerésül Ferenc József 1872-ben „Valóságos belső titkos tanácsosi” címet adományozott a részére.

1866-tól a képviselőház számos bizottságának volt a tagja. Hosszabb ideig a közösügyi bizottságban és a válaszfelirati bizottságban vállalt aktív szerepet. 1870–1871-ben a magyar delegáció elnöke, 1877-ben és 1878-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezelésében lévő alapok jogi természetét vizsgáló bizottság elnöki tisztét is betöltötte. 1875-től egy ideig a szigetvári takarékpénztár igazgatója volt. Nem sokkal később a 67-es alapon álló ellenzékhez csatlakozott.

1872. szeptember 10-től 1874. március 23-ig a képviselőház elnöki feladatait teljesítette. Miniszterelnökként 1874. március 21-től 1875. március 2-ig egy átmeneti jellegű kabinetet vezetett.

1884 után tagja volt ugyan az Országgyűlésnek, de a hátralevő években már igyekezett visszahúzódni a politikai életből. 1884. június 7-től haláláig a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja volt, 1899. augusztus 7-én pedig Ferenc József a főrendiház élethossziglani tagjává nevezte ki. A főrendiház pénzügyi bizottságának és igazolóbíróságának élete utolsó éveig tagja volt. 81 éves korában, 1903. március 8-án Budapesten halt meg, és a Dunaszerdahely melletti Sárosfán temették el (Jónás – Villám 2002, 101–104).

Bittó Istvánt a képviselőház elnökévé választják

Bittó Istvánt 1872. szeptemberében a képviselőház elnökévé választották. Ez előtt, 1871–1872-ben, Bittó igazságügyi miniszter volt, erről mondott le 1872. szeptember 5-én, és ezután lett szeptember 10-én a képviselőház elnöke. Nehéz időben, a kormányzatot megrendítő korrupciós botrányok, pénzügyi válság, a Deák-párt és a balközép bomlása idején vezette az üléseket. Elnöksége idején gróf Lónyay Menyhért, majd Szlávy József alakított kormányt.

1872. szeptember 5-én délelőtt Gubody Sándor korelnök elnöklete alatt tartott harmadik országos ülésnek volt a tárgya Bittó István igazságügy miniszterségéről való lemondása. A kormány részéről jelen voltak Kerkapoly Károly, Lónyay Menyhért gróf, Pauler Tivadar, Szlávy József, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, Wenckheim Béla, Trefort Ágoston. Az ülés elején a korelnök bejelentette, hogy „Bittó István igazságügy miniszter saját kérelmére állásától felmentetik és helyére Pauler Tivadar eddigi közoktatási minisztert nevezik ki”. Pauler Tivadar helyére pedig Trefort Ágostont nevezte ki a király vallás és közoktatási miniszterré.³

1872. szeptember 10-én a hatodik országos ülésen választották meg Bittót a Ház elnökévé. Az elnökre titkos szavazással, cédulákkal szavaztak. A szavazatszámoló urnába összesen 303-an adták le szavazatukat, az eredmény pedig a következő: Bittó István kapott 209 szavazatot, Várady Gábor 84 szavazatot, Ghyczy Kálmán kapott 2, Somssich Pál 1 szavazatot, Pauler Tivadar és Simonyi Lajos 1-1 szavazatot, Zsedényi Ede és Korizmic László szintén 1-1 szavazatot kapott, 3 szavazat pedig érvénytelen volt. Általános többséggel tehát Bittó Istvánt választották meg a t. Ház elnökévé. Ezután a két alelnök megválasztására került sor. Első alelnöknek Perczel Bélát választották 207 szavazattal, második alelnöknek pedig Bánó Józsefet szavazták meg 202 szavazattal.⁴

Bittó István éljenzések közt foglalta el az elnöki széket, és beszédében elmondta, mekkora megtiszteltetésnek tartja a képviselők bizalmát, melyet Somssich Pál egészségi okokból történt visszavonulása után kapott. Bittó felidézte azokat az időket, amikor a képviselőház másodalelnöke, majd alelnöke volt, amivel jelezte, hogy számára a házelnöki szerep nem teljesen idegen. Mivel a szavazatok többségével került erre a helyre, elvárta a képviselők pártatlan, hazafias támogatását, hogy segítsék őt munkája végzésében.

Hangsúlyozta: céljai azonosak a képviselőház céljainak összességével, és fontos, hogy a tanácskozások szabadságának sérthetlensége mellett biztosítva legyen a tanácskozások sikere is. Bittó megemlítette ezzel kapcsolatban azt is, hogy a házszabályok határozatlanok és sok helyen hiányosak, és hogy ezeken változtatni kell. Amíg azonban nem sikerül törvényesen ezeken a szabályokon változtatni, addig is bízik a parlamenti „diszkrécióban”, azaz az Országgyűlés tagjaival való együttműködésben.

Bittó idézett az uralkodó trónbeszédéből is, aki szerint a megalakult országgyűlés arra hivatott, hogy „a már lerakott alapokon folytassa a belső átalakulás megkezdett nagy munkáját”. Ezután arról beszélt, hogy bármennyire is eltérőek le-

³ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. I. kötet, 6–7.

⁴ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. I. kötet, 23–24.

gyenek a vélemények a képviselők között, ez nem a siker meghiúsulását kell, hogy magával vonja, hanem az egyes kérdéseknek minden oldalról, több szempontból való megvilágítását kell, hogy eredményezze. Ezután megalakultnak nyilvánította a képviselőházat, és „Éljen a király! Éljen a hazá!” felkiáltással zárta beszédét.

Ezt követően az elengedhetetlenül fontos házbizottságok (úgy mint a kilenc bíráló bizottság, kérvényi, gazdasági, naplóbíró, számvizsgáló bizottság stb.) megválasztására adta ki az utasítást az elnök, amire a következő ülésen került sor. Bittó bejelentette, hogy azok a képviselők akiket két kerületben is megválasztottak, három napon belül az egyikről mondjanak le. Mivel magát Bittót az alsó-csallóközi kerületen kívül az abrudbányai kerületben is megválasztották, ő is elküldte lemondását az abrudbányai központi bizottságnak.⁵

A Vasárnapi Újság a következőket írta Bittó kinevezéséről: „Egyénisége ritka kedvességű, modora lebilincselő, figyelme nagy dolgokra és apró részletekre egyaránt kiterjed. E tulajdonságok kétségen kívül az elnöki széken is értékesek, a mint-hogy Bittó nem is újonc e téren sem, mert már az 1869-diki országgyűlés kezdetén másod alelnökké, majd Gajzágó leléptével első alelnökké választott, és így – úgy szólva – ismét arra az állásra lépett vissza, melyet minisztersége előtt elfoglalt: csak hogy egy fokkal magasabbra, mert most Somssich Pál helyére választot, ki az elnökséget a párt felszólítására sem akarta újra elfogadni.”⁶

Bittó István kinevezése miniszterelnökké 1874. március 23-án

A Bittó-kormány tagjai: miniszterelnök: Bittó István; belügyminiszter: Szapáry Gyula gróf; földművelés, ipar- és kereskedelemügyi miniszter: Bartal György; honvédelmi miniszter: Szende Béla; Horvát, Szlavón, Dalmát tárca nélküli miniszter: Pejacevich Péter gróf; igazságügyi miniszter: Pauler Tivadar; a király személye körüli miniszter: Wenckheim Béla báró; közmunka- és közlekedésügyi miniszter: ifjabb Zichy József gróf; pénzügyminiszter: Ghyzy Kálmán; vallás- és közoktatásügyi miniszter: Trefort Ágoston.

Bittó miniszterelnökségére esett azoknak a népszerűtlen intézkedéseknek az elfogadtatása, amelyek az egyesülésre és kormányzásra készülő erők majdani kedvező helyzetét kellett hogy megteremtsék. Bittó kinevezésekor a következő beszédet mondta az Országgyűlés képviselőházában, melyet a miniszterek állva hallgattak végig:

Tisztelt ház! Az ímént fölolvastott kegyelmes királyi leiratok által ő felsége engemet miniszterelnöknek, gróf Zichy József előbbi kereskedelmi ministert közmunka- és közlekedésügyi, Ghyzy Kálmán képviselőt pénzügyi- és Bartal György képviselőt kereskedelmi miniszternek kinevezi, a többi ministereket pedig előbbi állásaikban megerősíteni méltóztatván, midőn az így megalakult ministeriumot bemutatni és annak számára a tisztelt ház szives jóindulatát, közreműködését és támogatását kérni szerencsém van: kötelességemnek ismerem, habár csak általános körvonalakban

⁵ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. I. kötet, 25–26.

⁶ *Vasárnapi Újság*, 19. évf. 37. szám, 451–452.

és röviden előterjeszteni a kormánynak nem annyira programját, miután e kifejezés talán igen tág lenne megjelölni azt, mit ez alkalommal tenni szándékozom, mint inkább csak annak ez idő szerinti álláspontját.

Mielőtt azonban ezt tennem: legyen szabad egy futó visszapillantást vetnem a legközelebb lefolyt időszakra.

Köztudomású dolog, hogy az országgyűlés ezen második ülészakaszának kezdete óta, ugyszólván, állandó volt a válság úgy a többség, mint a többi pártok kebelében.

A bomladozásnak és új alakulásoknak jelenségei tűntek föl mindenfelől, és az általános ingadozás közepette természetesen ingadozóvá vált magának a kormánynak állása is, mely csak egy minden tekintetben megbízható tömör pártra támaszkodva, lehetett volna képes üdvös törvényhozási működésre.

E helyzet okai iránt az egyéni fölfogások különfélesége szerint különbözők lehetnek ugyan a vélemények; de, nézetem szerint, határozottan téves lenne csupán személyes surlódásoknak akarni fölírni azt, mi mindenfelé körökben oly általánosan mutatkozott, és nem inkább azon súlyos közgazdasági és pénzügyi állapotunkban keresni okát, mely az általános elmaradottságunk érzete által sugallt rohamos beruházások és négy éven át az országot ért súlyos elemi és társadalmi csapások által idéztetett elő, de a melyet egész terjedelmében csak nem régen ismertünk föl.

E baj fölismerésének megdöbbenő hatása rendíté meg a többség önbizalmát; ez volt kétségtelenül főoka a bekövetkezett általános forrongásnak; és ez idézte elő azon épen oly természetes, mint céljában nemes vágyat is, mely a különböző árnyalatokhoz tartozó nagy tehetségeknek közreműködhetése tekintetéből a pártok egyesítésére irányzott fusionalis és coalitionalis törekvésekben nyerte kifejezését.

És valóban, tisztelt Ház, ha volt valaha oly idő, midőn ez az iránybani kísérleteknek sikerét méltán reménylhetette a közérdek iránt melegen érezni tudó honfikebel: úgy bizonyára a mostani idő volt olyan, midőn az általános ziláltság és zavar folytán már-már egy parlamenti válság örvénye felé sodortatánk.

Mindemellett is e kísérletek, melyek az egyesülés érdekében mindkét részről nagy loyaltással folytattak, fájdalom! meghiusultak, és pedig meghiusultak egy oly oknál fogva, mely hatalmasabb volt, mint az illetők jóakarata, és ekkor történt, hogy mélyen tisztelt hivatali elődöm, ki a legnehezebb viszonyok között is férfiasan megállva helyét, hónapokon keresztül két súlyos tárcza terhét vállaira, és legközelebb is a pártok egyesítésének nagy célja körül is annyi kitartással fáradozott, kényszerítve látta magát lelépni a kormányról, mi által a válság tetőpontra hágott.

Ily körülmények között hivatván fel ő felsége által egy új kormány alakítására; nem lehetett más a föladatom, mint az, hogy megkísértem legalább részben teljesíteni azt, mit egész teljességében létesíteni tisztelt elődömnek nem sikerült, és az ez iránybani fáradozásaimat fényes, a hazára nézve, úgy hiszem, fölöttébb örvendetes siker is koronázta két jeles tehetségnek, de különösen azon kitünő ferfiunak megnyerése által, ki, daczára előhaladott korának és egynémely politikai kérdésre nézve a mienktől eltérő nézeteinek, elég hazafias önföláldozással birt a kormányba lépni, és a pénzügyi bajok orvoslásának súlyos föladatát vállaira venni.

A lefolyt események ezen előrebocsátott rövid vázлата után természetesnek fogja találni a tisztelt ház, ha a most ilyenképen megalakult kormány tartózkodna

a politika összes terére kiterjedő és annak minden fontosabb kérdéseit fölölélő program elöterjesztésétől: ez idő szerint csak az általam már említett és a válság előidézésére legnagyobb befolyással volt súlyos pénzügyi és közgazdasági bajok orvoslását tüzi ki magának közvetlen föladatul és így programmul, követvén e részben a példát, melyet a 21-es bizottságnak épen e célból kiküldésével adott maga a képviselőház.

Ne mondja senki, hogy ezzel nagyon is szükre szabtuk azon keretet, melyben mozogni szándékozunk. Hiszen egy híres francia pénzügyminister mondá egykor: Csináljatok nekem jó politikát, és én csinálni fogok nektek jó pénzügyeket!, és e mondat kétségbevonhatatlanul igaz volt és lesz mindörökké.

Nekünk, hogy sikerrel oldhassuk meg a magunk elé tűzött föladatot, és a lehetőségig egészségesekké tehessük társadalmi és nemzetgazdasági állapotainkat, ki kell terjesztenünk figyelmünket az államelmélet összes funcióira és át kell vizsgálnunk annak egész szervezetét, mert csak ez uton leszünk képesek megtalálni és javaslatba hozni a dolgok elintézésének legegyszerűbb és így legkevésbé költséges módját, a terhek elosztásánál pedig azon helyes mértéket és igazságos arányt, mely, míg egyrésről az állam bevételeinek rendes befolyását leginkább biztosítja, másrésről az erők zsiszbasztásának vagy kimerítésének is legbiztosabb elhárítója.

Mindez együttvéve képezi azon föladatot, melynek megoldására egyesültünk, és ez bizonyára nem olyan csekélység, mint talán egyelőre látszik. Állami létünk, szellemi és anyagi fejlődésünk jövő biztosításának érdekei forognak ezeknél szóban, és épen azért, mert míg teljes mértékben érezzük az előttünk álló föladatnak ugy fontosságát, mint sürgős voltát, és mert tudjuk, mily számos törvényhozási intézkedést és mennyi időt fog ez igénybe venni, programmunk egyik kardinalis pontját képezi még az is, hogy részünkről mindent elkövessünk, hogy a kitűzött célra irányult actio oly kérdések fölvetése által meg ne zavartassék, melyek megoszthatnák a munkások táborát, vagy legalább késleltethetnék a főcél elérését.

Im, ez programmunk a legközelebbi időre, és most szabadjon befejezésül magam és ministertársaim nevében még egy pár szót intéznem a tisztelt képviselőházhoz.

Válságos nehéz napok vonultak el fölöttünk legközelebb, és habár elmúlt is a pillanatnyi veszély: a bajok, melyek kívánatosá tették volna minden erők egyesülését, még ma is teljes mértékben főnállanak és gyors orvoslást követelnek.

Ennek lehetővé tételére vállalkozott a jelen kormány, és valamint annak minden egyes tagját a haza iránti szeretet és kötelesség érzete vezette ide e helyre, hol nehéz munka és súlyos felelősség vár reájuk: ugy ugyanezen érzelmek nevében kéri és reményli most önöknek közreműködését és támogatását; mert legjobb akaratu igyekezetünk is sikerre csak ugy számíthat, ha a bennünket rendes időben elválasztó pártérdekeket a haza veszélyben forgó főérdekének alárendelni képesek és képesek vagyunk.⁷

⁷ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. IX. kötet, 341–343.

Legfontosabb események Bittó István miniszterelnöksége idején

Egy olyan időszakban került Bittó kormányra, mikor a legfőbb feladat a pénzügyi és a közgazdasági bajok orvoslása volt.

A Bittó István kormánya által előterjesztett törvények közül fontosságukkal kiemelkedik a házszabályok módosítását szorgalmazó törvény, a képviselőházi összeférhetetlenségről szóló törvény és a választójogi törvény, miközben fontos tudatosítani, hogy Bittó István kormányának jutott az a feladat is, hogy előkészítse az utat a Deák-párt és a balközép egyesüléséhez.

A házszabályok módosításával kapcsolatban fontos, hogy nem egy teljesen új törvényt kívánt alkotni a kormány, hanem a meglévőt modernizálni, módosítani. A házszabályok Bittó szerint „rendkívül hiányosak, sok igazítani való van bennük, de a kormány jelenleg csak a tanácskozási rendre vonatkozó részét vetné revízió alá”.

Az egyik lényegi kérdés a házelnök jogköre volt; Bittó a vitás kérdésekben a házszabályok értelmezését az elnökre bízta volna, azaz az elnök lett volna a bíró, aki az egyes konkrét esetekre alkalmazná a házszabályt.

A korábbi tapasztalatok nyomán nem lehetett tovább halasztani a képviselői összeférhetetlenség szabályozását sem. Az összeférhetetlenségi törvény alapja az, hogy aki az államtól hasznot húz, vagy a kormánynak alá van rendelve, az „a Háznak tagja nem lehet”. A törvény csak az országgyűlési képviselők összeférhetetlenségét szabályozta, a főrendiház tagjaira vonatkozólag nem tartalmazott intézkedéseket. Annak érdekében, hogy a kormány ne tudja a törvényhozás tagjait munkaadóként, üzleti partnerként számára kedvezőbb állásfoglalásra kényszeríteni, szigorú megkötéseket hoztak. A képviselői állással összeférhetetlennek minősítették a kormány kinevezésétől függő, állami fizetéssel, díjjal, nyugdíjjal járó hivatalnoki, köztisztviselői, közalkalmazotti állást, az ilyenek élvezői csak újbóli megválasztásuk esetén maradhattak képviselők. Ugyancsak kizárták a kormánnyal szerződéses viszonyban álló vállalkozók és az államsegélyben részesülő társaságok tulajdonosi, vezetői pozíciót viselőket, képviselő csak részvényese maradhatott már korábban alakult cégnek.⁸

A legkeményebb diónak a választójogi törvény bizonyult. Bittó szerint a kormány az előterjesztett javaslatban nem egy teljesen új alapokra fektetett választási törvényjavaslattal állt majd a képviselőház elé, hanem csak a létező törvényt javítja, pótolja majd. Az 1874-es választójogi törvényt a kormány több ütemben szavaztatta meg. Ez a törvény lényegében antidemokratikus módosítást jelentett, amellyel a következő kormányok szilárdságát biztosították. Az 1874-es törvény részben az 1848-as választójogi törvényt módosította, néhol kiegészítette, és az itt törvénybe hozott változások egészen 1913-ig érvényben maradtak.

A törvény szerint a választásokon választói joggal rendelkezik minden 20. életévét betöltött férfi, aki magyar honossággal rendelkezik. Választói joggal nem bírnak azok, akik atyai, gyámi vagy gazdai felügyelet alatt állnak. Gazdai felügyelet alatt lévők esetében a kereskedőket, ipari tanoncokat, valamint magán- vagy közszolgálat-

⁸ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 91.

ban lévő szolgálókat, cselédeket értették. Nem szavazhattak továbbá a hadseregben tetteleg szolgáló katonák, tengerészek, honvédek. A rendőrség, csendőrség tagjai szintén nem vehettek részt a választásokon. Nem gyakorolhatták választójogukat a vizsgálati fogságban lévők, a börtönbüntetésüket töltők, akiknek politikai jogát felfüggesztették, valamint az anyagi csőd alatt állók.

Az előzetes feltételek megléte esetén három alapesetben lehetett a szavazati jogot megszerezni: régi jogosultsággal, vagyoni-jövedelmi és értelmi-képességi cenzussal.

A régi jog alapján szavazók közé azok tartoztak, akik az 1848-tól 1872-ig készített választói névjegyzékek valamelyikében szerepeltek. Ezek a választók nemesek és gazdag városi patríciusok voltak, akik választójogukat az 1848-as törvény hasonló rendelkezése nyomán még a rendi társadalomból mentették át az új érába. Az 1874-es törvény határozottan leszögezte, hogy választójog az 1848 előtti kiváltságokra többé nem alapítható, és hogy a korábbi nemesi választók e kivételezett joga csak saját személyükre vonatkozik, leszármazottaikra nem. A régebbi jogszabályok alapján szavazati joggal rendelkezőknek a száma természetesen az évek múlásával egyre kisebb lett.

Az 1948-as törvénnyel szemben, amely a választójog megszerzését közvetlenül a ház- vagy földbirtokra, illetőleg a tőkerész utáni jövedelemre alapozta, az 1874-es törvény a cenzusok megállapításakor nagyrészt az adóalapot és a kivetett adókat vette figyelembe, a földtulajdon mellett megfelelő nagyságú föld-, ház- és jövedelemadóval is szavazati joghoz lehetett jutni. A vagyoncenzusok közül a földbirtok volt a legfontosabb. Az addigi vagyoni cenzust adócenzusra változtatta, ezzel jelentős számú választó veszítette el szavazati jogát.

A megfelelő ún. szellemi cenzussal rendelkezőktől sem vagyont, sem jövedelmet, sem adófizetést nem kívánt meg a törvény. Ide tartoztak az Akadémia tagjai, a kinevezett tanárok, tanítók, a kisdédávók, orvosok, gyógyszerészek, okleveles gazdák, mérnökök, jegyzők, a hivatalosan alkalmazott lelkészek és segédlelkészek. A választás nyílt szavazással történt.

Mikszáth Kálmán a következőkkel reagált az új választójogi törvényjavaslattal kapcsolatos tárgyalások megkezdésére:

[...] ez a félretett választási törvényjavaslat ma a Bittó-kormány alatt végre törvénnyé fog válni, mégpedig az ellenzék által is teljes megalégedéssel üdvözölt törvénnyé. Hogyan történhetett ez? – fogja kérdezni valaki. Egyszerű nagyon a dolog s nincs benne boszorkányság; a jelenlegi kormány csupán azt a taktikát használta ki, hogy ami nem volt benne szabadelvű, azt megváltoztatta szabadelvűre, s ma már oly javaslattal áll szemben a képviselőház, mely ha törvénnyé lesz, egyike lesz Európa e nemű legszabadelvűbb és talán legigazságosabb intézményeinek. [...]

Volt, aki azt is mondta, hogy a kormány ezzel önmagának ásott sirt. Mi nem tartjuk azt Deák-párti létünk dacára se, s azt hisszük, hogy a Bittó-kormány befolyását jobban megnövelte az, hogy a választásoknál nem fog befolyást gyakorolhatni, mint amennyire megnövelhette volna egy összeerőszakolt ingadozó többség – melyet a törvény hiányának fedezete alatt tákolt volna össze saját fedezetéül. Az önbizalom

vonzó erő a bizalomra. Az pedig jele az önbizalomnak, hogy a Bittó-kormány végre egy ilyen hasznos és önzetlen törvénnyel biztosítja a polgárok legnagyobb horderejű jogait. Ez az első alapkő minden nemzet alkotmányában; ha ez jó és becsületes. Az építés jobb, korrektebb, és üdvösebb – ha ellenben a parlament alkotása is korruptált, ha már az sem hordja magán a nemzet akaratának tiszta bélyegét: akkor aztán Jó éjszakát! annak az alkotmánynak és országnak.

Mi, mint említém, bizton hisszük, hogy a Bittó-kormány e javaslattal nemcsak nem ásta meg önmaga sírját, hanem mintha életeszenciát ivott volna, sok időre biztosította magának minden szabadelvű magyar ember rokonszenvét; s ezáltal meghosszabbította életét. [...] Ezzel sokat nyertünk, s az eredményt Bittó erélyes felépésének nem kis mértékben köszönhetjük. Denique – kis ember nagy bottal jár!⁹

Egyéb törvényjavaslatok

A következőkben megemlíjük azokat a törvényeket, melyek a Bittó-kormány alatt születtek. A pénzügyi válság meggyorsította olyan törvények meghozatalát, mint a csalárdságból és gondatlanságból eredő bukások, valamint a váltóhamisítások esetén követendő eljárás törvényi rendezését.¹⁰ A gazdasági kapcsolatokat segítette, hogy a nemzetközi mérési rendszerhez történő igazodás érdekében Magyarországon is bevezették a méterrendszert, valamint az országos statisztika szervezéséről is törvényt hoztak. A Bittó-kormány olyan döntéseket is hozott az országgyűlésen, mely a polgári Magyarország, a részrehajlás nélküli igazságszolgáltatás fejlődését is elősegítette. A törvények előírták és szabályozták a bírói gyakorlati vizsgát, ügyvédi rendtartást írtak elő, megalapították a közjegyzői intézményt is.¹¹ A közjegyzői törvény részletesen szabályozta az ügyvédek és közjegyzők viszonyait, jogait és kötelezettségeit, gondoskodott az összeférhetetlenségről és a visszaélések megakadályozásáról. A királyi közjegyzőkről szóló törvény kimondta, hogy a közjegyző nem lehet országgyűlési képviselő, lényegében ebben a témában tekinthetjük az összeférhetetlenségről szóló törvény elődjének is.¹² Ami az állam szerepét illeti a családi viszonyokban, arra egy konkrét példa a nők nagykorúságát rögzítő törvény.¹³

Fontos megemlíteni a vasút jelentőségét. Ebben az időszakban született a román vasúti szerződés, valamint a Győr–Sopron–Ebenfurt vasút.¹⁴ A törvényhozás már szükségesnek látta a vasút által okozott károk, balesetek ügyének rendezését is, a vaspályák felelőssége és kártérítési kötelezettsége nevű törvényben. A keleti marhavész elleni intézkedések is nagy vitát váltottak ki az országgyűlésben, főleg abban a kérdésben, hogy kell-e karantén vagy sem. Az egyetemi sebészet építésével a felsőoktatási rendszer kiépítése is tovább folytatódott, a fővárost az építkezések adómentességével segítették.¹⁵

9 Mikszáth Kálmán: *Politikai Szemle*. <http://www.origo.hu/mikszath/20060406politikai3.html> (Letöltve: 2017.04.19.)

10 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. X. kötet, 371.

11 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XII. kötet, 248.

12 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIII. kötet, 370.

13 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XII. kötet, 248.

14 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIII. kötet, 122.

15 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XII. kötet, 248.

A Bittó-kormány végnapjai

Az 1875-ös év nagy bonyodalmakkal indult a magyar Országgyűlésben. Tisza Kálmán február 3-i beszédében az ország válságos pénzügyeinek rendbetételét olyan össznemzeti célnak jelölte meg, amely miatt a közjogi követeléseket fel kell függeszteni, ezzel szögre akasztotta az ún. bihari pontokat.

Tisza Kálmán híres beszédére természetesen maga a miniszterelnök is reagált: „Szerencsésnek tartanám az országra nézve, ha a két nagy párt között eddig fennállott válaszfal eltűnév, az eddig szemközt álló hazafias erők a haza számos bajainak orvoslására egy közös actionra [cselekvésre] egyesülhetnének.”¹⁶

Bittó István kormányának bukását az 1875-ös év költségvetési tárgyalásai előzték meg. A 325. országos ülésen a pénzügyi bizottság a parlament elé terjesztette a költségvetési elképzeléseket. A jelentés alapján a költségvetési hiány 25 495 000 forintot tesz. Ahhoz, hogy ez a probléma orvosolható legyen, a kormány adóemelés, illetve újabb kölcsön felvételét, az államjavak eladását, egyes vas- és kőszénbányák eladását javasolta, illetve a vám- és kereskedelmi szerződés revízió alá vételét fontolgatta.

Politikai értelemben azonban az elsődleges cél az időnyerés volt. Ahhoz ugyanis, hogy az államháztartást rendbe rakják, időre volt szükség, az állampénztár kezelésének folytonossága érdekében azonban rögtön pénz kellett: vagy kölcsön, vagy adóemelés. Az újabb kölcsön felvételétől a pénzügyminiszter óva intette az országot, hiszen az csak ideiglenes megoldást jelentett volna. A megoldás az adók felemelése, vagy úgy adófajták bevezetése lehetett volna. A 13 millió forint adót még 1875-ben ki kellett vetni, hogy az 1876-os év költségvetése biztosítva legyen.¹⁷

Az Országgyűlésen ezután rengeteg szemrehányás érte a kormányt. Sokan rendszerváltoztatást követeltek, mely alatt az 1867-es közös ügyeket értették. Bittó válasza mindeerre a következő volt:

A nemzet túlnyomó nagy többsége nem osztozik ezen fölfogásban; és nemcsak nem kívánja a létező bonyodalmakat még közjogi új bonyodalommal is szaporítani; hanem épen ellenkezőleg, arról van meggyőződve, hogy az önök által kívánt nagyobb mérvű önállás még inkább csak szaporítaná terheinket; ezen körülményben egy okkal többet lát arra nézve, hogy a kiegyezéshez, mint hazánk és az összm monarchia megszilárdulásának horgonyához, még inkább ragaszkodjék.¹⁸

Mások a kormány pénzügyi politikáját túlságosan egyoldalúnak tartották. A vád az volt, hogy nem foglalkozik a nemzet adóképességének emelésével és fokozásával, valamint elhanyagolja a bankkérdést. Bittó ezt válaszolta ezekre a vádakra:

Tisztelt Ház, legyen szabad nekem is arra hivatkoznom, hogy 500 mértföldet meghalad azon vasutak hossza, a melyek az utóbbi időben az országban építettek. [...] Nagyrészt az ország népességének kezébe kerültek; megnyitották a világ piaczat terményeink számára, nemcsak tetemesen emelték a földbirtok becsét,

¹⁶ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 384.

¹⁷ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 178–183.

¹⁸ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 384.

hanem tetemesen fokozták is annak jövedelmét. És ha most, tisztelt ház, annyi áldozat után az állam, mely mindezekért évenként több mint 20 millió forint terhet visel, azon követeléssel lép önök elé. Hogy az ily fokozott jövedelmeikből az ország hitelének, pénzügyi rendezésének szempontjából hozzanak ideiglenes áldozatot, csak néhány percentnyi áldozatot, s önök erre válaszolnak, hogy majd csak akkor fognak fizetni, ha előbb az adóképesség emeléséről is történik gondoskodás: akkor bocsássanak meg, de nyíltan kimondom, hogy ez oly politika, a mely ép ugy hasonlít a hajdani „nem adózunk” politikához, mint egyik tojás a másikhoz.¹⁹

A miniszterelnök így foglalta össze kormánya költségvetési céljait az 1875-ös évre:

Az államháztartás rendezésének nagy főadata az 1875. költségvetés tárgyalása alkalmával, szerintünk, nem lévén a maga egészében megoldható, a kormány szükségkép kétféle rendszabályokról tartotta kötelességének gondoskodni. Elsősorban olyanokról, melyek a létező bajt acut jellegétől megfosztván, biztosítsák az állam számára a pénzügyi megélhetést és a szükséges időt ahhoz, hogy a gyökeresebb reformok és a többi érintett intézkedések keresztülvitethessenek.

Másodsorban olyanokról, melyek némely még függőben lévő, s ránk nézve vitális érdekekkel bíró kérdések megoldása, s az egész államorganismus egészségesebbé tétele által a recidivának jövőre elejét vegyék, és államháztartásunkban a rendet és egyensúlyt maradandóan biztosítsák.

Az első kategóriába tartozik, nézetünk szerint, a most szőnyegen lévő költségvetés, és az ezzel összefüggő adótörvények complexuma [...].

A másik sorban következnek azon rendszabályok, melyek részint a további megtakarítások szempontjából szükségesek, részint közigazgatási állapotaink javítására és az adóképesség emelésére irányozvák; és vagy az azok iránt eltérő nézetek kiegyeztetésénél, vagy a monarchia másik felével folytatandó tárgyalásoknál fogva hosszabb időt vesznek igénybe.²⁰

A költségvetést hosszas vita után általánosságban ugyan elfogadta az Országgyűlés, ezután azonban Bittó rögtön felszólalt, és a következő beszédet mondta – mint később kiderült, ez volt egyben miniszterelnöki leköszönő beszéde is:

Tisztelt Ház! Ha a kormányt csupán a közelebbi vagy távolabbi időben nyerendő elégtétel érzete vezetné: ugy most ezen szavazás után pénzügyi politikájának elfogadására vagy elvetésére fogná föl hívni a tisztelt házat, mert mélyen meg lévén győződve arról, hogy a kormány pénzügyi politikája az egyedül helyes, célszerű és biztos, azt vagy győzelemre vinni, vagy azzal esni egyiránt dicsőségesnek tartotta volna.

De, tisztelt Ház, van egy magasabb tekintet, mely előtt egy a subjectiv indokoknak, mint a szokásos parlamenti formához való merev ragaszkodásnak háttérbe kell vonulni, és ezen tekintet tisztelt ház az időközben lényegesen megváltozott helyzet,

¹⁹ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 387.

²⁰ *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XIV. kötet, 388.

mely a szemközt állot pártoknak a haza érdekében annyira kívánatos együttműködésére és ez alapon egy erőteljes, gyorsabb parlament *actiora* nyit kilátást, nekünk pedig, a kormánynak tilt minden olyast, mi ezen közösen óhajtott nagy cél elérésének praejudicálhatna.

E helyzetet komolyan számba venni, ez iránt a koronának előterjesztéseket tenni, a kormány elengedhetetlen hazafias kötelességének ismeri. És most ennek következtében azon kéréssel járlok a tisztelt házhoz, hogy addig is, míg ez értelemben a legfelsőbb elhatározás bekövetkezhetnék, méltoztassék üléseit egy időre függőben tartani.²¹

Az Országgyűlésben elbukott költségvetés a kormány bukását okozta. Egy időre az országgyűlési üléseket berekesztették, a kormány lemondott. Bittó távozott, az uralkodó kinevezte utódját, Wenckheim Bélát. Bittó a hatalomra kerülésekor is tudta, hogy kormánya valószínűleg csupán átmeneti lesz. Egy olyan kormány, mely addig kormányoz, míg létre nem jön a megegyezés a Deák-párt és a balközép között. 1875-re megteremtődtek a kiegyezést elfogadó liberális erők közös kormányzásának feltételei. Március elején a Deák-párt, a balközép és Ghyczy csoportja az új Szabadelvű Pártban egyesült. Érdekes adalék, hogy miután lemondott a miniszterelnöki tisztségéről, Bittó István nyíltan az ellenzékhez csatlakozott.

A Bittó család a 20. században

Bittó István és felesége, Mária utód nélkül haltak meg. A Bittó család férfi ágán a sárosfai és a nádasdi Bittó család több ágon is rokoni kapcsolatba került a beleházi és etrekarcsai Bartal családdal. Bittó Kálmán és Bittó Béni is Bartal-lányt vettek feleségül. Bittó Béni és felesége, Bartal Jozefa (Pepi néni) 1865-ben kötöttek házasságot, gyermekük nem született.

Bittó Kálmán és felesége, Bartal Teréz 1862-ben Sárosfán esküdtek meg, házasságukból öt gyermek született: Aurél (1864–1895), Ilona (1866–1868), István (1869–1922), Gizella (1871–1955), Dénes (1876–1961). Közülük csak a legfiatalabb, Dénes kötött házasságot. Az ő felesége Schütti és Altenburgi Seethal Elma (1883–1932) Erdélyből. Gyermekük: István (1911–1983), Kálmán (1906–1963) és Margit (1907).

A Bittók sárosfai otthona előkelőbb volt, mint a rokonság otthona. A kismemesi körből középbirtokossá lett földbirtokosok házaikat, melyek régebben hasonlítottak a többi parasztgazda házára, L alakban bővítették a szomszédos telkek irányába.

Sárosfa fényét emelte, hogy (miközben a második világháború előtt a magyarlakta vidékeken faluhelyen nem volt villany) a faluban már a két világháború között a majorba telepített áramfejlesztő géppel szolgáltatott áramot. A Bittók többet adtak a külsőségekre, mint a legtöbb csallóközi birtokos. Míg a többi birtokos megelégedett kétlovas fogattal, addig a sárosfai parádés kocsis zsinóros ruhában, csizmában, strucctollas kalapban parádézott a négyes fogat bakján.

Az özvegy Bittó Dénes és nővére, Gizella Sárosfán maradtak a második világhá-

21 *Képviselőházi napló*, 1872–1875. XV. kötet, 66–67.

ború végéig, bevárva a szovjet csapatokat. Dénest néhány helybéli ellensége meghurcolta, csacsifogatra ültetve csúfolta végig a falun. Magyaróvárra kerültek, ott is haltak meg. 1993-ban exhumálták őket. Dénest a Bittó-mauzóleumban, Gizellát pedig a mellette lévő Bittó-kriptában temették el.

Dénes idősebb fiának, Kálmánnak Kulay Éva volt a felesége. Kálmán okleveles gazda volt, aki a németországi Halléban végezte iskoláit. Ő vezette apja mellett a sárosfai birtokot német precizitással. A visszaemlékezők szerint olykor túlzásokba esett: stopperrel mérte, mennyi idő alatt fordul meg a pár ökör a szántásban, aztán előírta, mennyit kell(ene) teljesíteniük. Pár nap múlva azonban a két ökör elpusztult, mert nem bírták a hajsztát.

Bittó Kálmánnak és feleségének egy gyermekük született, Ákos. A család a háború után Győrbe került. Bittó Kálmánt az 1956-os szereplése miatt 3 éves börtönre ítélték, Márianosztrán ült börtönben. 1963-ban viszonylag fiatalon Győrben halt meg.

Bittó Dénes lánya, Margit (Makica), akinek a férje Suppan István. Margit Pószonyban énekelni tanult, a háború után Ausztráliába, Melbourne-be kerültek. Két lányuk, Elma és Mária Ausztráliában nőtt fel.

A legfiatalabb testvér, István nem nősült meg. A háború után ő sem tért haza, szintén Ausztráliába került, ahonnan párszor világméretű utazást tett, és Magyarországra is eljött. Melbourne-ben halt meg (Bartal 1998, 49–59).

A Bittó család emléke Sárosfán

A Bittó család emlékét sok dolog őrzi Sárosfán. Az egyik ilyen a Bittó-féle Szentháromság-kápolna. A Bittó család kápolnája egy torony nélküli, egyhajós, konchával²² fedett, félköríves szentélyzáródású Szentháromság-kápolna, 1721-ben épült barokk stílusban. Értékes a hajótér stukkóval díszített poroszsüveg-boltozata. Főoltára az építménnyel egyidős, szószéke a 18. század végéről, Madonnája 1700 tájáról való. Főhomlokzatán díszes barokk oromzat látható. Harangját 1993-ban készítették.²³

A családi sírboltot, vele együtt Bittó István miniszterelnök sírhelyét, a Pro Patria Honismereti Szövetség, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Illyés Közalapítvány támogatásával újították fel 2003-ban. Születésének 190. évfordulója alkalmából 2012-ben emléktáblát avattak a tiszteletére.²⁴

A kápolnán több táblát is találunk. Az egyik a Bittó család címerét ábrázolja, a másik Bittó István arcképét, a harmadik táblán, melyet 2012-ben avattak fel, a következő felirat látható: „Miniszterelnök, igazságügyi miniszter, a képviselőház elnöke, a főrendiház örökös tagja. »Míg én kormányon leszek: a magyarságnak hátrászorolni nem szabad.« / Predseda vlády, minister spravodlivosti, predseda parla-

22 Lat. kagyló: az építészetben többnyire a római bazilikák félkör alaprajzú, félkupolával fedett térbővítése.

23 *Remény*, 28. évf. 12. szám, 4.

24 A Bittó család sírboltja. <http://csemadok.sk/emlekhelyek/a-bitto-csalad-sirboltja/> (Letöltve: 2017.03.10.)

mentu, stály člen hornej komory parlamentu. »Kým ja budem vo vláde: Maďarský národ nebude v uzadí.«²⁵

A sírboltban nyugszik: Sárosfai Bittó Benjámín (1787–1844), Bittó Nagy Mária (1795–1868), Bittó Dénes (1876–1961), Bittó Dénesné Seethal Elma (1883–1932), Bittó Béni (1830–1911), Bittó Béniné (1846–1930), Bittó Béni (1866–1866), Seethal Ferencné (1857–1924), Bittó Béla (1825–1851), Bittó Géza (1835–1864), Bittó Lajos (1824–1889) és Bittó István (1822–1903). A kápolnánál tartják minden évben az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából a megemlékezést.

A sírbolt mellett található a család kriptája. Itt nyugszik: Bittó Kálmán (1820–1897), Bittó Kálmánné Bartal Teréz (1843–1923), Bittó Aurél (1864–1895), Bittó Ilka (1866–1868), Bittó István (1869–1922), Bittó Gizella (1871–1955).

A Bittó család kastélya

Sárosfa település a középkortól nemesi birtok volt. Legelőször a Kéméndi család tudhatta magáénak, majd a Földes család tulajdonába került. A 18. századtól kezdve Sárosfa földjeinek, telkeinek nagy része a Bittó családhoz került egészen 1945-ig. A kastélyt is ők építették a 19. század elején, amely a templomhoz vezető út mellett állt. Egyszintes, klasszicista épület, az udvar felőli oldalán boltíves szárnyakkal, az utcára néző nagy, félköríves ablakokkal. A kastélyt az állam 1945-ben elvette a családtól, és eléggé mostohán bánt vele. Gabonát tároltak benne, az állami gazdaság raktárként használta (Nagy – Nagy – Novák – Simon – Vajda 2012, 60–74).

A 1990-es években a község tulajdonába került, ám az önkormányzat eladta egy magánembernek, aki szerette volna visszaállítani eredeti állapotába. Ebből a tervből azonban semmi sem lett. 2004-ben továbbadta, az új tulajdonos csupán a pincét és egyetlen helyiséget újított fel.²⁵ A sárosfai kastély jelenleg magántulajdonban van.²⁶

Függelék: Mikszáth Kálmán búcsúja Bittó Istvántól

Bittó István, vagy ahogy kortársai pályája verőfényes korszakában nevezték, a kis Bittó, abból a kemény fából faragott okos, és hasznos, régi magyar urak közé tartozott, akiket bármely állásba dobott a sors szeszélye, mindig megálltak helyüket. Nagy dolgokat nem csinálnak, de mindenütt vágnak olyan rendet, hogy becsülettel vonulhatnak el munka után pihenőre. Bittó István immár örök pihenőre vonult, miután előbb, évek nagy sora óta ott hagyta a politika és a közszereplés porondját, hol mindent megért azokból, amiket a nemzet és a király bizalma adhat. Halála valósá-

²⁵ *Csallóköz*, 26. sz., 16. https://issuu.com/csallokoz/docs/26_csallokoz_internet (Letöltve: 2017. 03.29.)

²⁶ Katastrálny portál. <https://www.katasterportal.sk/kapor/vyhkladajVlastniciAction.do> (Letöltve: 2017.04.10.)

gosan meglepte a nagyközönséget. [...] Bittó Istvánnak csak az asztmája és a szenvedése szűnt meg a mostani végleges eltűnése által, és a főrendiházban üresedik meg egy hely egy másik öreg úr számára, de a helyhez, melyet a magyar állam legutolsó és, mondhatnám, egyik legnehezebb szervezésében betöltött, nem nyúlhat senki; az az övé, és ő azon úgy fog állani a történelemben a későbbi emberöltők alatt is, mint egyike azoknak a jeleseknek, akik az úttörő munkát becsületesen és serényen végezték. Apró termetű ember volt, villogó, átható, szinte befűrödő tekintetű szemekkel, élénk, ideges mozdulatokkal. Nem nagyképű, de mégis komoly volt viselkedésében és gondolkozásmódjában. Nagy adományokat nem nyert az istenektől, sem mint debatter, sem mint rétor nem nőtt a többi fejek fölé, még kevésbé lehetne dicsérni szellemes ötleteit, mint gróf Andrassy Gyulánál, gavalléros imponáló modorát, mint Wenckheim Béla bárónál, varázslatos egyéniségét, minő a Wekerléé volt, vagy elméjének roppant komprehenzív és egybekapcsoló erejét, mint ahogy azt az élesen látó Tisza bírta. Bittóban mindebből nem volt annyi, mint elődjeinek egyikében vagy másikában, és mégis Bittó bírta bizonyos mértékben mindazt a keverékét a tulajdonságoknak, amely ezekben az időkben szükséges volt a vezetésre. Volt hite, voltak eszményei, volt türelme, volt kitartása. Azonfelül erős judicium jellemezte és vasakarát, hogy a dolgokról, amelyeket nem ösmer, kellő tájékozást szerezzen. Sokszor egész éjjeleken át tanult a referenseitől, ha jelentősebb ügyben dönteni akart. Ez a lelkiismeretesség egész élete folyamán jellemezte. [...] Bittó István honvéd volt, fegyverrel szolgálta a szabadságharcot, azután emigráns volt. Hazatérve passzív hazafi volt, továbbá rendíthetlen barátja, követője és kedvence Deák Ferencnek. Már mint kész, érett politikust találta az új alkotmányos korszak Bittót, aki 1848-ban is képviselő volt és követte a vándorló kormányt Debrecenbe. Ezzel a patinával küldte fel az országgyűlésre 1861-ben és 1865-ben a szigetvári kerület, úgyhogy Bittó mindjárt tekintély számba megy társainál. Ragyogó szónoklatokat nem tart ugyan, nem keres frenetikus hatásokat, sőt az úgynevezett fényes szerepektől szinte ösztönszerűen elhúzódik, de kiforrt érvei, fejtegetései, megállapodott, egészséges véleménye a dolgokról és helyzeteokről megszerzik neki a Deák-pártban az első helyek egyikét. 1868-ban mint a Ház alelnökét találjuk. Gyorsan halad és emelkedik ezentúl tekintélyben, rangban a 46 éves férfi. Somssich Pál után az elnöki székbe ülteti a közbizalom. Ezt az állását rövid ideig viseli. Horváth Boldizsár visszalépésével ő lesz az igazságügy-miniszter az Andrassy-kabinetben. És még ebben a pozícióban sem ér delelőre pályája. 1874-ben szinte váratlanul őt bízza meg a király a rövid életű Szlávy-kabinet bukása után a minisztérium alakításával. A szerény Bittó szabódik, kicsinyli tehetségét ily nagy feladatra, de a király nem enged, s Bittó megalakítja a kormányt. A helyzet igen nehéz. A Deák-párt szétesőben van, az egyik töredék Lónyayt követi, a másik töredék Sennyeyt. Bittónak jut ugyan a zöm, de az csüggedt és deprimált. Az államkincstár üres, a pénzügyi viszonyok ziláltak, minden újabb lépés újabb kölcsönt jelent, és Kerkapoly már a Lánchid susztertallérjait is kénytelen egy hónap elsején rövid úton felhozatni, hogy a hivatalnokokat fizethesse. Ily viszonyok közt veszi át a kormányt Bittó s első határozza rá magát a pénzügyi bajok orvoslására, megnyerve pénzügyminiszterének a takarékos Ghiczy Kálmánt.

Ezekhez a nagy, szinte lehetetlen feladatokhoz Bittó mégse volt elegendő nagy,

tehát össze kellett törnie - ez volt végzete. Mert erejénél többet mert. A Deák-pártot nem lehetett többé galvanizálni, be kellett következnie csakhamar a fúciónak, mely egy év múlva, 1875-ben végbe is ment. A tábor elveszett – s a régi vezér az új táborban nem találhatta meg többé helyét. Egy darabig még tett kísérletet az ellenzéken szolgálni a közügyeket, de ez már más levegő volt, nem bírta ki, minélfogva megadta magát sorsának s nagy szerepének emlékével oly csendesén, szerényen tudott elkeveredni a szürke néptömegbe, a névtelenségbe, a magányba, mint egy bölcs. Egyetlen egyszer se láttuk fellobogni a szereplési erőlködésnek ama bolygó tüzeit nyomában, melyek a nagy pályákat kísérik, mint hiúságokból támadó gázok. Talán ő maga is elfelejtette már, hogy mi volt ő egyszer. Illendő, hogy mi ne felejtünk s tisztelettel vegyük le kalapunkat a Deák-párt utolsó miniszterelnökének sírja előtt, melyben egy jó magyar hazafi, egy okos fejű és feddhetetlen jellemű politikus alussza örök álmát, akinek életéből két nagy dolgot kellene megtanulniuk vezetőinknek: habozás nélkül előállni, mikor a munka hívja őket, és keserűség nélkül félreállni, mikor mások dolgoznak, s nem alkalmatlankodni és okvetetlenkedni a lábuk alatt.²⁷

Források

Levéltári források:

Magyar Országgyűlési Könyvtár: Képviselőházi napló 1872–1875

Sárosfa község megkereszteltek anyakönyve

Sajtóforrások:

Csallóköz

Magyar Néplap

Vasárnapi Újság

Internetes források:

A Bittó család sírboltja

<http://csemadok.sk/emlekhelyek/a-bitto-csalad-sirboltja/>

Katastrálny portál

<https://www.katasterportal.sk/kapor/vyhladajVlastniciAction.do>

Kettős megemlékezést tartottak Sárosfán

<http://www.hirek.sk/multunk/20120318200440/Kettos-megemlekezes-tartottak-Sarosfan.html>

²⁷ Mikszáth Kálmán: Cikkek, tárcák 1903. <http://mek.oszk.hu/08100/08168/08168.htm> (Letöltve: 2017.04.19.)

Magyar családtörténeti adattár

<http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=64064>

Magyarország miniszterelnökei

<http://www.altisk-lelle.sulinet.hu/toriweb/egyeb/Magyarorsz%C3%A1gminiszterelnökei.htm>

Mikszáth Kálmán: Cikkék, tárcák 1903

<http://mek.oszk.hu/08100/08168/08168.htm>

Törvényhozás 1867–1918

http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/4_3.htm

Irodalom

Bartal Dénes (1998): Csallóközi családkrónika. Budapest, k.n.

Csorba László (2000): A tizenkilencedik század története. H.n.: Pannonica Kiadó.

Dobszay Tamás – Estók János – Salamon Konrád – Szerencsés Károly – Tombor László (1998): Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998. Budapest: Puskás Tivadar Távközl. Tech.

Jónás Károly – Villám Judit (2002): A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002. Budapest: Argumentum.

Kozári Mónika (é.n.): Magyarország története. A dualizmus kora 1867–1914. Budapest: Kossuth Kiadó.

Nagy Attila – Nagy Iván – Novák Veronika – Simon Attila – Vajda Barnabás (2012): Dunaszerdahely. Várostörténeti monográfia. Dunaszerdahely: Dunaszerdahely Város Önkormányzata, Csallóközi Barátok Társulása.

Pölöskei Ferenc (2001): A magyar parlamentarizmus a századfordulón. Budapest: História, MTA Történettudományi Intézete.

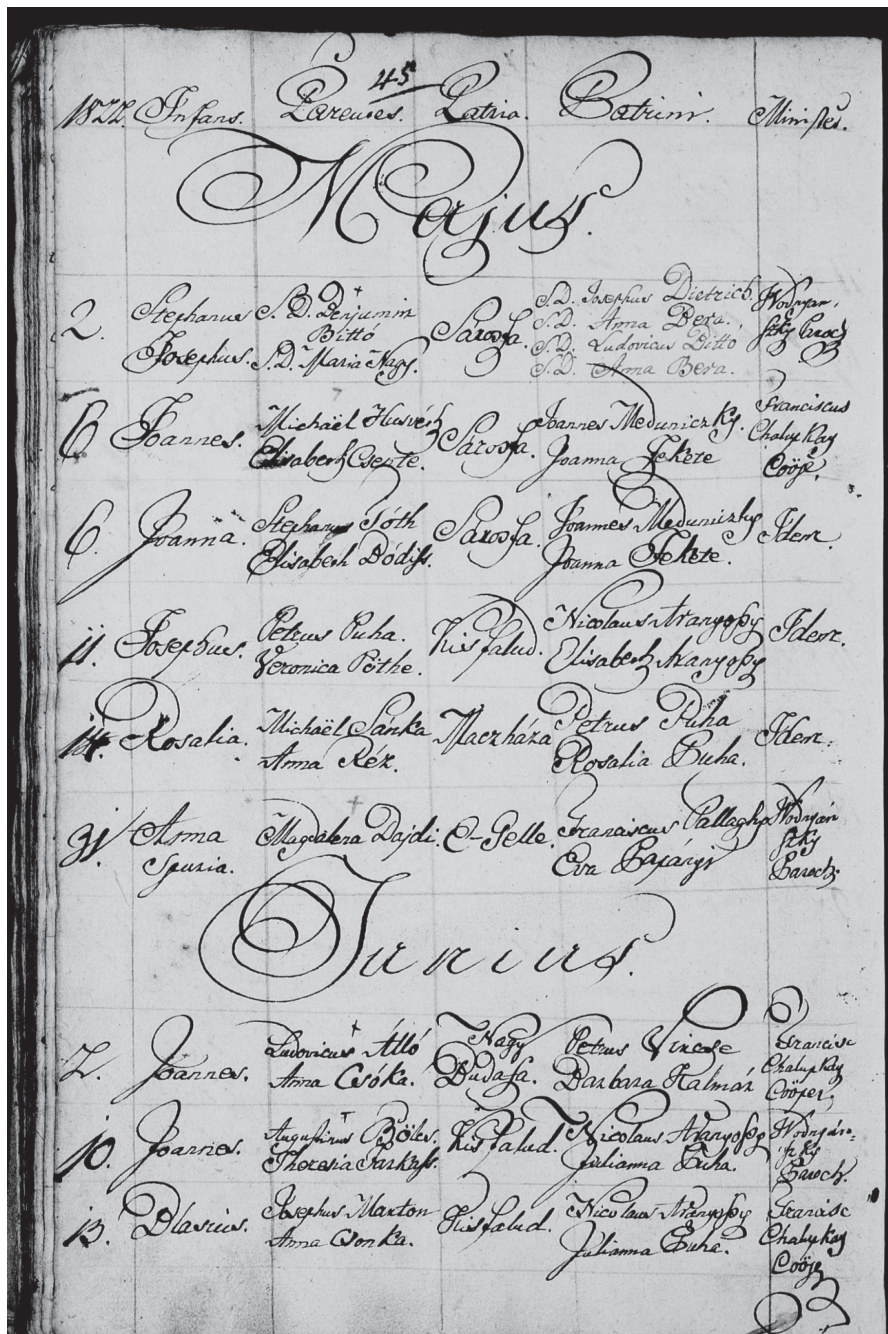
Képmelléklet

Bittó István, Magyarország országgyűlési képviselője, a képviselőház alelnöke és elnöke, igazságügyi miniszter és miniszterelnök

A sárosfai kastély

A sárosfai megkeresztettek anyakönyvi bejegyzése

Bittó István miniszterelnöki beszédeinek jegyzéke. Képviselőházi napló 1872-1875

IX. kötet	217. országos ülés 1874. márc. 23.	341. oldal	Bittó köszöntő beszéde
IX. kötet	217. országos ülés 1874. márc. 23.	345. oldal	Válasz Irányi Dánielnek
IX. kötet	217. országos ülés 1874. márc. 23.	349. oldal	Húsvéti szünet meghirdetése
IX. kötet	221. országos ülés 1874. ápr. 18.	378. oldal	Elkövetkező ülésszak teendői
X. kötet	237. országos ülés 1874. máj. 13.	180- 181 o.	Válasz Tisza Kálmánnak
X. kötet	237. országos ülés 1874. máj. 13.	183. oldal	Válasz Irányi Dánielnek
X. kötet	252. országos ülés 1874. jún. 16.	378. oldal	Válasz Várady Gábornak
XI. kötet	254. országos ülés 1874. jún. 22.	29. oldal	Válasz Tisza Kálmánnak
XI. kötet	255. országos ülés 1874. jún. 23.	55. oldal	Napirend
XI. kötet	264. országos ülés 1874. júl. 05.	270. oldal	Házaszabályok
XIII. kötet	293. országos ülés 1874. okt. 28.	123. oldal	Elkövetkező ülésszak teendői
XIII. kötet	306. országos ülés 1874. dec. 9.	275. oldal	költségvetés
XIII. kötet	307. országos ülés 1874. dec. 10.	296. oldal	Válasz Madarász Józsefnek
XIV. kötet	324. országos ülés 1875. jan. 25.	169. oldal	Válasz Csernátony L.-nak
XIV. kötet	324. országos ülés 1875. jan. 25.	171. oldal	Válasz Csernátony L.-nak
XIV. kötet	327. országos ülés 1875. jan. 29.	221. oldal	Válasz Molnár Györgynek
XIV. kötet	328. országos ülés 1875. jan. 30.	263-264.o.	Válasz Csernátony L.-nak
XIV. kötet	331. országos ülés 1875. febr. 8.	384. oldal	Válasz Tisza Kálmánnak
XV. kötet	337. országos ülés 1875. febr. 11.	66. oldal	Bittó-kormány lemond